

Ezek a foglalkozások tanórán kívüli lehetőségekben is megjelenhetnek, hiszen vizsgálatunkban is bebizonyosodott, hogy nyitott és érdeklődő fiatalokról van szó, akik viszonylag mostoha szociális, gazdasági, és települési környezetből érkeznek a főiskolákra. Ennek a hátránynak a kompenzálása a képző intézményeknek és azoknak a városi önkormányzatoknak a közös feladata lenne, ahol a képző intézmények elhelyezkednek.

Sebőkéné Lóczi Márta

Hallgatók idő-felhasználási mintázatai

A vizsgálat célja, a Regionális Egyetem Kutatócsoport¹ által 2003-ban, a „Partium” területén elvégzett kérdőíves vizsgálat eredményeit a hallgatók idő-felhasználásának szempontjából elemezze, kiemelve a kiugró értékeket és a legfontosabb sajátosságokat, valamint megpróbálja feltárni az ezek mögött meghúzódó magyarázatokat. A kutatásban hangsúlyt kapnak a demográfiai változók bevonásán kívül az egyetemisták-főiskolások életét leginkább meghatározó keretek (pl. az egyetemek karonkénti bontása) is. A kutatás megpróbálja feltérképezni azt, hogy a felsőoktatás nyújtotta kötöttségek és szabadságok rendszerén belül a diákok különböző csoportjai hogyan alakítják idő-felhasználásukat.

A hallgatók életmódja, életritmusa jelentősen eltér a társadalom átlagos jellemzőitől. Ennek oka nem csak abban keresendő, hogy a populáció társadalmi háttere, értékrendje partikulárisnak tekinthető, hanem abban is, hogy a diákévek teljesen eltérő kötöttségeket követelnek az egyéntől, valamint nagyobb szabadságot biztosítanak a lehetséges tevékenységi körök kiválasztásakor és megvalósításakor. A kötött tevékenységek rendszere is átrendeződik (a tanulás például ebbe a kategóriába kerül, míg más populáció esetében ez a szabadidőben és a kötetlenül végzett tevékenységek közé sorolható), vagy kevésbé hangsúlyosan jelenik meg (pl. munka szerepe). A szórakozás, a társas élet és a rekreáció az egyetemisták életében dominánsabb részt képez. A populáció idő-felhasználását fokozottabban jellemzik az értelmiségre jellemző attitűdök (önképzés, készségfejlesztés, változatos szabadidős attitűdök), hiszen az egyetemisták-főiskolások között felülreprezentáltak az ilyen családi háttérrel rendelkezők. A felsőoktatás eltömegesedésével azonban a hallgatói populáció várhatóan egyre kevésbé fog az értelmiségre jellemző szabadidős tevékenységeket, értékrendeket és viselkedési formákat produkálni.

A vizsgálat mintáját a Regionális Egyetem Kutatócsoport által 2003-ban lekérdezett közel 1600 első éves hallgató képezi. A diákok a „Partium” területének felsőoktatási intézményeiben tanulnak, tehát nem csak határon inneni (Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye felsőfokú intézményei), hanem határon túli hallgatók is bekerültek a mintába (PKE, Beregszászi Főiskola). Ez utóbbi két csoport az elemzés során külön kart képezett.² A magyarországi területen a diákok öt egyetemi (Agrártudományi Kar, BTK, TTK, Közgazdaságtudományi Kar, Orvosi Kar, Jogi és Államtudományi Kar), valamint és négy főiskolai kar (Hajdúböszörményi Főiskolai Kar, Kölcey Ferenc Református Tanítóképző Főiskola, Nyíregyházi Főiskola, Nyíregyházi Egészségügyi Főiskolai Kar) hallgatói.

A kutatás hipotézisei a következők voltak. Az első hipotézis szerint az idő-felhasználási mintázatokat az egyetemi élet kereteit kialakító változók (karok beosztása, a hétköz-

¹ NKFP-26–0060/2002

² Ezt a besorolást a határon túli hallgatók létszáma is indokolta, hiszen e két intézmény elemszáma az egyetemi-főiskolai karok elemszámához hasonló.

napok tartózkodási helye) legalább olyan mértékben befolyásolják, mint a legfontosabb demográfiai mutatók (nem, szülők iskolai végzettsége, településtípus).³ A második hipotézis az egyetemi-főiskolai karok idő-felhasználásában meglévő különbségekre vonatkozik. Eszerint a főiskolai karok idő-felhasználási mintázatai kevésbé térnek el egymástól, míg az egyetemi karok markánsabban elkülönülő időkezeléssel rendelkeznek.⁴

A hallgatók idő-felhasználása és annak elemzése a vizsgálatba bevont változók segítségével

A minta egészének idő-felhasználását a legfontosabb tevékenységek napi átlagos megbecsült idő-ráfordításai alkotják (1. táblázat). Az 1999–2000-es időmérleg-vizsgálatok eredményeivel összevetve ebben az adatsorban mindenképpen ki kell emelni az olvasás (66 perc), a sportolás (45 perc) magas értékeit. Jóval elmarad azonban a magyar társadalom átlagától a tévészés-videózás napi idő-ráfordítása (87 perc). A munkaerőpiacra való részleges vagy teljes bekapcsolódást a napi 41 munkóra fordított perc jelzi.

1. táblázat: Tevékenységek napi idő-ráfordítása (perc, átlag)

Alvás	452	Rádióhallgatás	65
Tömegközlekedés	60	Internet	43
Vásárlás	40	Zenehallgatás	109
Olvasás	66	Szórakozás	129
Tanulás	156	Munka	41
Sport	45	Házimunka	72
Tévé-videó	87		

A KSH 1999–2000-es „tanuló” csoportjához viszonyítva (ebbe a középiskolás diákok is beletartoznak) a kapott eredmények esetén magasnak tekinthető a fizetett munka, a háztartási munka és a vásárlás idő-ráfordítása, míg a tanulás, a tömegközlekedés, az alvás alacsonyabbnak.

Az első hipotézis vizsgálata

Az első hipotézis vizsgálatához az adott tevékenységek napi idő-ráfordítását a releváns változók tükrében kell megvizsgálni. A szülők iskolai végzettsége az egyes tevékenységek jelentős részét befolyásolta: az anya végzettsége a 13 tevékenységből három (tanulás, sport, házimunka), az apáé pedig hat esetben (tömegközlekedés, olvasás, sport, internet, házimunka) mutatott szignifikáns kapcsolatot (2–3. táblázat).

Olyan esetekben nem volt kimutatható a mintában összefüggés, mint például a tévészés-videózás, a munka, vagy pedig a szórakozás időtartama. Érdekes kapcsolat található viszont a tanulásra fordított becsült idő vizsgálatakor: minél magasabb az édesapa iskolai végzettsége, annál kevesebb az erre fordított időtartam.

³ Természetesen a karonkénti és a tartózkodási hely esetében meglévő eltéréseket nem csak az oktatásban megjelenő követelményrendszerrel, időbeosztással, és a karok infrastrukturális ellátottságával stb. lehet magyarázni. Az egyes tanulói csoportok más-más társadalmi háttérrel rendelkeznek, és ez befolyásolja mind az idő kezelését, mind az elvégzett tevékenységek rendszerét is. Ezen változók kapcsolatáról a későbbiekben még lesz szó.

⁴ A Regionális Egyetem Kutatócsoport kérdőíves vizsgálata profiljából adódóan nem alkalmazhatta az időmérleg-vizsgálatok azon típusát, amikor a megkérdezettek a napjukat percről-percre rögzítik és kategorizálják. Ugyanezért ez óvatosságra int a más kutatási eredményekkel való összevetés esetében.

2. táblázat: Az édesapa iskolai végzettségének és a magyarított tevékenységeknek a kapcsolata (perc)

	Tömegközlekedés	Tanulás	Sport	Internet	Házimunka
8 általános osztály, vagy kevesebb	72	184	29	31	80
Szaktanulmányi, szakiskola	67	165	39	38	84
Szakközépiskola, technikum	54	148	41	39	70
Gimnázium	59	172	49	51	68
Főiskola	54	158	52	60	65
Egyetem	55	140	58	47	65
Összes	60	156	45	43	72

A település-változó a tömegközlekedésre, a tanulásra, a sportra, az internetre és a házimunkára fordított idővel mutat kapcsolatot (4. táblázat). A tanulásra és a házimunkára fordított percek-órákat a falvakban lakók becsülték a legmagasabbra, míg a megyeszékhelyeken élők esetében ennek az ellentéte figyelhető meg. A sport és az internet viszont a nagyvárosokban jelenik meg a leghangsúlyosabban.

3. táblázat: Az édesanya iskolai végzettségének és a magyarított tevékenységeknek a kapcsolata (perc)

	Tanulás	Sport	Házimunka
8 általános osztály, vagy kevesebb	155	35	82
Szaktanulmányi, szakiskola	173	36	89
Szakközépiskola, technikum	153	41	69
Gimnázium	166	45	69
Főiskola	151	54	70
Egyetem	140	54	64
Összes	156	45	72

4. táblázat: A település változó és a magyarított tevékenységek kapcsolata (perc)

	Tömegközlekedés	Tanulás	Sport	Internet	Házimunka
Megyeszékhely	63	141	51	51	65
Kiseb város	49	163	46	43	67
Falu-tanya	66	169	39	36	89
Összes	69	157	45	43	74

A megkérdezett hallgatók neme a tevékenységek nagy részével kapcsolatot mutat. Kivételt ez alól az alvás, a tömegközlekedés, a tévénézés-videózás, a zene, a szórakozás és munka változója képez (5. táblázat).

Az egyetemi-főiskolai kar változója az idő-felhasználás szinte minden elemével igen szoros összefüggést mutat, kivételt csupán a rádióhallgatás és a munka képez.

Az egyes tevékenységek karonkénti idő-ráfordításai eltérő mintázatokat rajzolnak ki, néhol pedig az egyes értékek között többszörös eltérés is tapasztalható. Ilyen például az olvasás (BTK – Orvosi Kar), az internet (Műszaki Főiskolai Kar – Beregszász) vagy a szórakozás (Műszaki Főiskolai Kar – Orvosi Kar) kategóriája. A vizsgálat alapján kijelenthető, hogy a kötetlenebb, tanulással nem összefüggő tevékenységek az Orvosi Karon szorulnak leginkább háttérbe, míg a Műszaki Főiskolai Karon és a TTK-n a leghangsúlyosabban vannak jelen. Szélsőséges értéként ki lehet emelni az orvostanhallgatók alvására (364 perc), a bölcsészek olvasására (91 perc), a Kárpátalján élők tévénézésre-videózásra

zásra (108 perc), a műszaki főiskolások szórakozásra (182 perc) fordított becsült idejét. A kiugró időráfordítások (mind a két irányban) fokozottabban jellemzik az egyetemi karokat (kivével az Agrártudományi Kar és a BTK), a PKE hallgatóit, valamint a Műszaki Főiskolai Kart.

5. táblázat: A nemek eltérő idő-felhasználása és a tevékenységek szignifikanciaszintjei

	Fiúk	Lányok	Sig.
Alvás	446	453	,201
Tömegközlekedés	57	60	,505
Vásárlás	26	46	,000
Olvasás	56	71	,001
Tanulás	129	170	,000
Sport	68	33	,000
Tévé-videó	89	87	,202
Rádióhallgatás	44	76	,036
Internet	54	38	,001
Zenehallgatás	128	101	,602
Szórakozás	145	121	,198
Munka	42	39	,162
Házimunka	61	78	,000

A tartózkodási hely változója a 13 tevékenységből mindössze négy esetben nem mutat szignifikáns összefüggést (alvás, internet, zenehallgatás, szórakozás).

A saját lakással rendelkezők esetében fokozottabban jelennek meg a szabadidővel kapcsolatba hozható tevékenységek (sport, tévénézés-videózás, rádióhallgatás), valamint a házimunkára és a munkára fordított időtartamok, míg kollégisták esetében pedig a tanulás és az olvasás értékei magasabbak. A bejáró diákok életében a kötetlenebb tevékenységek szorulnak háttérbe a tömegközlekedés rovására.

Az első hipotézis feltevése, miszerint a demográfiai változókon kívül a hallgatói életet leginkább meghatározó keretek is befolyásolják, valószínűsíthető. A karok közötti beosztás és a tartózkodási hely tekinthető a legnagyobb magyarázó erővel bíró változóknak – az idősorok legtöbb elemével ezek függnek össze –, míg a szülők iskolai végzettsége, a nem, valamint a településtípus változója kevesebb tevékenységgel mutatott szoros kapcsolatot.

A második hipotézis vizsgálata

A második hipotézis vizsgálata klaszteranalízis segítségével történt, amelynek során az egymáshoz legközelebb álló idősorokat kötöttük össze. A dendogramról leolvashattuk, hogy egymáshoz legközelebb a Partiumi Keresztény Egyetem és Nyíregyházi Főiskola, majd a Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskola és a Nyíregyházi Egészségügyi Főiskolai Kar időfelhasználásai állnak. A dendogramba ezután kapcsolódik be a BTK, majd a Hajdúböszörményi Főiskolai Kar. A modell második felébe, az egyetemi karok közé ékelődik be a Műszaki Főiskolai Kar és a Beregszászi Főiskola. Az összevonás utolsó lépéseiben TTK, a Közgazdaságtudományi és az Orvosi (tehát három egyetemi) Kar csatlakozik a modellhez – egymástól is elkülönülő idősorokat produkálva. A dendogram elemzése során ki kell emelni azt a tényt, hogy legeltérőbb idősorral az Orvosi Kar rendelkezik, a Magyarország területén lévő egyetemi karok közül pedig egyedül a BTK kerül összevonásra már az első lépések során. Szintén említésre méltó, hogy a PKE a főiskoláknál, a Beregszászi Főiskola és a Műszaki Főiskolai Kar pedig az egyetemeknél

kapcsolódik a dendogramhoz. A második hipotézis tehát nem tekinthető bizonyítottnak, bár a csatlakozási sor szélső pólusain túlnyomórészt eszerint rendeződnek el a különböző karok idősorai.

Összegzés

A vizsgálat megerősítette azt a feltevést, hogy a hallgatói populáció idő-felhasználásának mennyiségi jellemzőit a demográfiai mutatókon kívül az egyetemi-főiskolás életmód legfontosabb keretei is megszabják, sőt a tevékenységek nagyobb hányada inkább ezeknek a változóknak a felhasználásával magyarázható. Az elemzésekből kimutatható, hogy az egyes egyetemi-főiskolai karok eltérő idő-kezelési stratégiákkal rendelkeznek, amelyek a különböző tevékenységek időráfordításában komoly eltéréseket produkálnak. A felhasznált módszerek segítségével megragadhatóak bizonyos tendenciák, ezek pontosabb megrajzolásához azonban a jövőben további kutatások szükségesek.

Bocsi Veronika

A doktoranduszok helyzete Magyarországon

Az írás a szerző által végzett feltáró jellegű kutatás eredményeinek ismertetésével foglalkozik. A 2004 őszi zajlott felmérés során 70 doktorandusz hallgató töltött ki egy komplex kérdőívet. A kérdezés során nem törekedtem reprezentativitásra, mivel előzetes feltételezéseim alapján egy viszonylag homogén alapsokaságról van szó, illetve a kutatást problémafeltárás céljából végeztem.

A felmérés arra keres választ, hogy a doktori képzésben résztvevők milyen problémákkal konfrontálódnak és mit terveznek a doktori képzést követően. Ehhez azonban egyéb tényezőket is górcső alá kell venni: miért jelentkezik valaki doktori képzésre, milyen lehetőségeket lát ebben, és milyen körülmények között tölti el a képzés három évét.

A kérdezés kezdetekor dilemmaként merült fel, hogy kik töltsék ki a kérdőívet: már doktori abszolutóriummal rendelkezők vagy pedig olyanok, akik a folyó tanévben doktori képzésben vesznek részt. Mivel a már végzett csoport tagjait csak nagy nehézségek árán lehetett volna megkeresni, ez utóbbi mellett döntöttem. 2004 szeptemberében a Doktoranduszok Országos Szövetsége (DOSz) Győrújbaráton egy 4 napos rendezvényt szervezett, amelyre az egész országból érkeztek doktori képzésben résztvevők, emellett a hólabda-módszert alkalmazva további 20 doktorandusz hallgató töltötte ki a kérdőívet.

Hipotézisek

A probléma feltárásakor a következő kiinduló hipotézisek alapján kezdtem el a kutatást. Mindenekelőtt azt feltételeztem, hogy a doktori képzésben résztvevők viszonylag homogén csoportot alkotnak, amely a következőképpen írható le. A kérdezettek kulturális tőkéje magasabb az átlagnál. Azt feltételeztem, hogy a doktoranduszok szülei az átlagosnál képzetebbek, és valószínűleg nagyobb arányban található közöttük diplomás és tudományos fokozattal rendelkező.

Az első részhipotézisben megfogalmazottak alapján úgy véltem, hogy a magasabb kulturális tőke hatása a Bourdieu-i tőkeelmélet alapján¹ az életszínvonalban és az anyagi igényekben is megmutatkozik. Tehát feltételezhető, hogy a kérdezettek az átlagnál jobb anyagi helyzetűek, de igényeik is magasabbak.

¹ Bourdieu, Pierre (1978): A társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődése. Budapest, Gondolat.